

Vyjádření školitele k disertační práci Mgr. Jany Kockové „Neurčité tvary slovesné jako sekundární predikáty v ruštině, češtině a němčině. Typologický pohled“

Janu Kockovou, roz. Heczkovou, znám od ZS 2002/03, kdy nastoupila v tehdejší ÚSVS do magisterského studia „Východoevropská studia se specializací rusistika“ a absolvovala u mě předmět „Základy jazykovědy“. Od samého začátku se jevila jako velmi nadaná studentka s velkým aktivním zájmem o lingvistické otázky. Jejím ústředním tématem byla – alespoň ve vztahu ke mně – jazyková typologie. Jí byly věnována jak postupová, tak i diplomová práce. Po úspěšném absolvování magisterského studia nastoupila J. Kocková v akademickém roce 2007/08 do doktorského studia „Slovanské filologie“. I zde se kandidátka projevovala vždy jako aktivní a úspěšná studentka: pravidelně publikovala a zúčastňovala se konferencí. 12. 2. 2014 složila úspěšně státní doktorskou zkoušku; doba studia, jak i vzniku disertace je dána mateřskými povinnostmi.

Ve své disertaci se autorka ujala tématu, které je zajímavé a žádoucí hned z několika hledisek: jednak je mezi pracemi opírajícími se o pražskou typologii vždy jenom menšina, která se zabývá syntaktickými problémy, a jednak dovoluje pokrok korpusového zpracování jazyka, zejm. i paralelní korpusy, nyní způsob zkoumání takovéto problematiky, který má větší výpovědní hodnotu, než tomu bylo dříve (např. v Popelových pracích o ruštině a němčině). Vybrané tři jazyky jsou pro srovnávání vhodné, protože čeština a ruština jsou geneticky příbuzné, čeština a němčina jsou si během staletí areálově a historicky blízké, ale i mezi ruštinou a češtinou, resp. němčinou a ruštinou najdeme některé fáze kontaktů během vývoje spisovných jazyků.

Autorka rozdělila svou práci do šesti kapitol: po úvodu (s. 15-23) následuje kapitola o příčestích (s. 24-59), dále o přechodnících (s. 60-96), o verbálních substantivech (s. 97-124) a o infinitivu (s. 125-152). Poslední kapitolu představují závěry (s. 153-159). Práci uzavírají seznam literatury (s. 160-173) a seznam tabulek (s. 174). V jednotlivých kapitolách o dílčích neurčitých slovesných tvarech se autorka věnuje vždy problematice pojmů (která je v různých případech různě složitá, srov. např. chápání příčestí/participia ve sledovaných třech jazycích na s. 24n. a 29-33 nebo chápání verbálního substantiva na s. 97n.), než pak představuje analýzu svého korpusového materiálu. Práce se zakládá na ekvivalenci (analogii), příklady se získávají jak z překladů mezi jazyky, tak z paralelních překladů z dalších jazyků, zejm. z angličtiny (srov. s. 18n.). Diskuse pojmů probíhá jednak na základě obecně-lingvistických prací, jednak na základě domácích gramatografických tradic jednotlivých jazyků, přičemž se problematizují v případě nutnosti jejich rozdíly. Každá analýza obsahuje kvantitativní hodnocení různých typů analog nalezených v dalších dvou jazycích, která se srovnávají s výchozím tvarem výchozího jazyka. Základní výsledky jsou prezentovány i v podobě tabulek.

Předložena práce má velmi široký záběr: už srovnání jednoho gramatického jevu ve dvou jazycích je dost často velmi nákladné, autorka zde srovnává 19 různých gramatických tvarů ve třech jazycích (čtyři příčestí a dva přechodníky v ruštině a

v češtině, dvě příčestí v němčině, po jednom verbálním substantivu v češtině a němčině a infinitiv ve všech třech jazycích); k tomu přicházejí samozřejmě dlouhé řady dalších tvarů, které se v textech objevily jako analoga (ruská adjektiva na *-льи* nebo substantiva na *-ка*, něm. substantiva na *-ung* atd.) a s nimiž se autorka musela ve své práci vyrovnat. Této úloze se autorka věnuje systematicky a s velkým smyslem pro detail.

Široký záběr přinese s sebou skutečnost, že inovační hodnota předložené práce je v různých částech různá, protože stav vědomostí o různých dílčích problémech je samozřejmě různý. Vyzvednout bych chtěl zejm. zahrnutí podstatných jmen slovesných do předložené práce: jejich úloha bývá v literatuře často podceněna, předložená práce ukazuje, že hrají podstatnou úlohu nejen pro němčinu (v podobě substantivizovaného infinitivu a deverbálních substantiva na *-ung*), nýbrž i pro češtinu, kde v řadě případů tvoří analogon ruských přechodníků (srov. s. 68n., 78n.), a také pro ruštinu, kde se úloha podstatných jmen na *-ие/-тие* ukázala jako výraznější, než by se možná předpokládalo (viz s. 152). Zde předložená práce otevírá perspektivu na další žádoucí výzkum, který by mohl vedle synchronní perspektivy obsáhnout i diachronní dimenzi. Totéž platí pro ruská adjektiva na *-льи*, která (už?) nejsou neurčitými slovesnými tvary, ale vyskytují se v paralelních korpusech někdy jako analoga (s. 29, 49, 57). Platí to ale samozřejmě i pro české PMČ(I), které se stojí na periférii dosavadního bohemistického bádání. K méně očekávaným výsledkům patří ale např. také relativně vysoký podíl německých participiálních konstrukcí na analogách českých přechodníků (s. 88, 96). V jiných případech (např. slabé zastoupení přechodníků v českých textech) předložená práce ukazuje hlavně aktuální, korpusově opřený a kvantitativně doložený stav vývoju, které byly známy a popsány již dříve. V neposlední řadě předložená práce přináší další materiál k typologickému srovnání tří analyzovaných jazyků, a to – co je aktuálně velmi důležité – na kvantitativním základu.

Složité struktura analyzovaného materiálu a tím i samotné práce vede k tomu, že jednotlivé části nejsou vždy stejně srovnatelné, počty dokladů a způsob jejich získání se v jednotlivých částech liší (viz např. s. 73 a 80), už jen proto že během doby vzniku práce se vyvíjela i korpusová lingvistika obecně a paralelní část ČNK zvlášť. Někdy nejsou jednotlivé výpovědi dostatečně spojené: tak se na s. 63 odkazuje na Weissovu konstataci i možném aktantovém statusu ruského přechodníku; o tom byla ale řeč už na s. 22. Na s. 31 se píše: „Giger v této souvislosti upozorňuje na to, že „PMČ(š) nachází svou niku právě tam, kde jak PMČ(I), tak i n-/t-ové příčestí pokrývají většinou jiné funkce nebo se běžně netvoří“ (Giger 2010: 12). Toto příčestí je v češtině jediné, „welches als ganze formale Kategorie nur Resultativität ausdrücken kann.“ (Giger 2003: 65)“. Je třeba říci, že „toto příčestí“ míní pouze *l*-ové příčestí. Na stejné straně stojí: „PT se v češtině na rozdíl od ruštiny tvoří od sloves d. v. i n. v. Kromě pasiva se vyskytují i ve sponových spojeních (typu *byl zkoušen*), případně v rezultativních konstrukcích (*být vyzkoušen, mít vyzkoušeno, dostal vynadáno*).“ Samozřejmě jsou rezultativní konstrukce s *быть* i v ruštině, kromě toho *dostat vynadáno* není rezultativní konstrukcí“. Na s. 42 je mezi ruskými příčestími přítomnými trpnými i *находящихся*. Na s. 49 by se *skleslý* asi mohlo považovat i za adjektivované. Na s. 62 se konstatuje: „V ruštině jsou tvary dokonavého vidu s koncovkou *-я/-а* považovány za zastaralé a využívají se převážně v ustálených spojeních (např. *очертя голову, положя руку на сердце*).“ Takováto obecná formulace ovšem není korektní, protože sama autorka o několik řádků dál konstatuje, že jsou typy sloves, kde právě tvary přechodníku dok. na */-а/* jsou dnes základní: „Aktivně se tvoří především tvary přechodníků d. v. na *-я* od sloves na *-ти* (*прийти*) a zvrtných sloves druhého typu časování (Исаченко 1960: 533). U sloves na *-ти* se ještě na počátku 20. století používal sufix *-ии* (*пришледи*), dnes se tento sufix objevuje pouze v 0,5 % případů.“ Předchozí věta by se tedy měla

upravit. Na s. 134 najdeme: „Dativ může mít ale v infinitivních konstrukcích i jinou funkci než subjektu: *Умом его не понять*.“ Dativ v uvedené větě nevidím.

Práce je i formálně na vysoké úrovni, je téměř vždy pečlivě formulována a zpracována. Osobně bych si přál minimální údaj o původu u citovaných dokladů. Na okraji upozorňuji na několik překlepů: s. 20: *ve srovnatelném nebo vyšší rozsahu*, s. 28: *geblüht, befriedigende*, s. 29: *Plungian*, s. 38: *Naproti tomu ruským PMČ vyjadřující děj předcházející hlavnímu ději minulému*, s. 48: *Pospozitivnímu*, s. 63: *ESČ zmiňuje čtyři možné tvary přechodníků (dokonavý přítomný/minulý; dokonavý přítomný/minulý) => nedokonavý*, s. 84 *Kudera*, s. 99: *Tomu ovšem neodpovídá situace v češtině, kde jak upozorňuje mohou mít VS i DS význam jak dějový, tak nedějový*, s. 104: *Буноградов*, s. 105: *perfigovaná*, s. 104-106: *Prazel'skaja, Prazel'ské* (několikrát), s. 106: *Moisejeva*, s. 107: *das Gläser trocken, mehrere Studien, znamela*, s. 123: *ekvivaletem*, s. 125: *Infinitiv se v zásadě může vystupovat*, s. 126: *beleben*, s. 152: *Naopak velmi zajímavým je využití DS na – ние v ruštině, a jejich vysokým zastoupení*

Dílčí menší výhrady nemění nic na velkém autorčině výkonu: důkladně filologicky zpracovala 19 gramatických tvarů ze tří jazyků, nasbírala velké množství dokladů ze psaných textů a analyzovala fungování těchto tvarů. Zpracovala úctyhodné množství obecně-lingvistické, slavistické a germanistické literatury, využívala možnosti korpusové lingvistiky, ale i jiné zdroje (např. internet).

Předložená disertační práce Mgr. Jany Kockové „Neurčité tvary slovesné jako sekundární predikáty v ruštině, češtině a němčině. Typologický pohled“ bez pochyb splňuje požadavky kladené na disertační práci v oboru „Slovanské filologie“. Doporučuji ji k obhajobě a navrhuji autorce po obhajobě udělit titul Ph.D.

V Praze, 31. 7. 2015

(Markus Giger)